

Akademkinja Dubravka Orać Tolić u ozračju

Cvjetnica govori o suvremenosti Antuna Gustava Matoša, hrvatskoj književnosti i kulturi

Marino Erceg

Nije bez povoda na Nedjelju muke Gospodnjie govoriti o književnim temama. Jer osim na slikarskom platnu i u notnom zapisu, a u novije vrijeme i na filmskoj vrpci, motiv Isusova puta od slavnoga ulaska u Jeruzalem do razapinjanja na Golgoti ovjekovjećen je i u stihovima. Među generacijama i generacijama pjesnika koji su se nadahnjivali na tom prijelomnom obratu bio je i Antun Gustav Matoš. No opus velikoga Gustla danas pamtimos po tome što je u njemu, bolje nego i u jednoj povjesnoj knjizi, sažet povjesne »križni put« hrvatskoga naroda, koji je od famozne »Pacte Convente« do prvih demokratskih izbora trajao točno 888 godina. Zašto je važno čitati Matoša i danas, na kojoj se postoji križnoga puta nalazi hrvatska književnost i kultura i što današnji intelektualci mogu naučiti od Matoša, upitali smo najugledniju hrvatsku »matošologinju« - akademkinju Dubravku Orać Tolić. Unatoč svojemu velikomu znanju, koje se ne da svestri samo na Matoša, akademkinja Orać Tolić ne iskače s naslovnicu i ne daje često intervjuje. Njezin pristanak da podijeli svoju promišljanja o aktualnim književnim i kulturnim tematima s Glasom Koncila i njegovim čitateljima opravdano se može nazvati nesvakidašnjom novinarskom povlasticom.

Osim Matoša, nači ćemo u Vašo bibliografiji puno raznolikih znanstvenih radova. Ipak, od korpusa tema koje su Vas najviše zaokupljale malčice iskače putopis »Peto evanđelje«. Za početak razgovora možete li našim čitateljima odgovoriti što Vas je potaknulo da napišete djelo koje možemo smjestiti u područje vjerske tematike?

● Ako u nastanku moga putopisa *Peto evanđelje* ima neke zagonetke, vrlo ju je jednostavno odgovoriti. Naime, moj suprug Benjamin ima malo neobičan hobi - svakodnevno čitanje Biblije na grčkom i latinskom jeziku te u različitim hrvatskim prijevodima. Tako je to od prvih dana našega braka. Isprva se nisam mogla naučiti zašto svaki dan čita istu knjigu, i to onu koju svi dobro poznajemo. No poslije sam se naviknula i povremeno ga u šali pitala: »Ima li dansa što novo?« Na našem stolu u dnevnoj sobi uvijek, osim kada nam domu gosti, stoji malo zeleno ukoričeno Nestle-Alandovo izdanje »Novum Testamentum: Graece et Latine« od 650 stranica na tankom biblijskom papiru. A na polici za knjige tu su još hrvatski prijevodi: Biblija u izdanju Stvarnosti iz 1968., Novi zavjet u prijevodu Bonaventure Duke i Jerka Fučaka, Šarićev prijevod Novoga zavjeta i dr. Pa kada nas je u godini pedesete obljetrnice braka naš prijatelj fra Milan Lončar iz Benjaminove rođne župe u Posušju pozvao na hodočašće u Svetu Žemlju, odluku nije bilo teško donijeti: veliku osobnu obljetnicu obilježiti ćemo na mjestu biblijske svadbe u Kani Galilejskoj.

Knjiga je zamišljena kao mozaik dojmove, minijese iz povijesti religije i kulture, svakodnevnih putnih sitnica, autobiografskih sjećanja i lirskega zapisa. U središtu su mojih dojmova tri fenomena. Prvi je fenomen čudesna podudarnost stvarnih mesta i biblijskih tekstova. To je upravo smisao Renanovu citata »peto evanđelje« kojim sam naslovila knjigu. »Peto evanđelje« znači susret sa Svetom Žemljom: čitanje Biblije iz kamenih tragova arhitekture i krajolika koji se spominju u Bibliji. Drugi je fenomen gradnje i rušenje, pa opet gra-

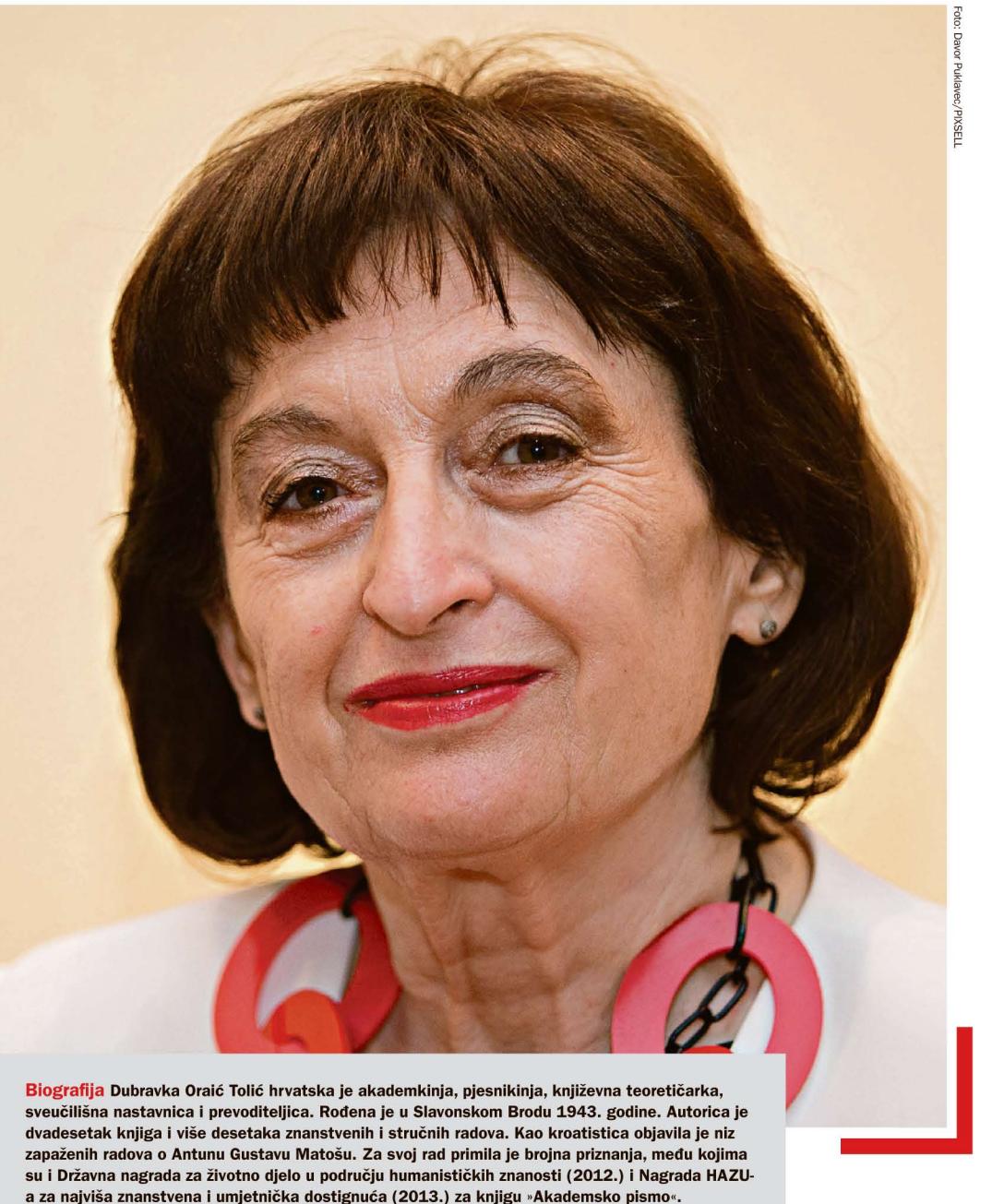

Foto: Davor Puklavec/PIXSELL

Glas Koncila BROJ 13
28. ožujak 2021.

denje na istim mjestima kroz dvije tisuće godina. Tako je u toj slojevitoj arhitekturi jedno preko drugoga sačuvana usponsena na sveta mesta. I napokon treći, možda najsažniji fenomen bilo je isprepletanje triju monoteističkih abrahamskih religija - judaizma, kršćanstva i islama - na istim mjestima, u istom gradu - Jeruzalemu.

Na Cvjetnicu se spominjemo Isusova svečanoga ulaska u Jeruzalem, ali i uvodimo u dramaturku Velikoga tjedna. Koliko smo danas u našem društvu skloni druge najprije pozdravljati palminim grančicama, a kada nam se ne stvi, odbaciti ih, razapeti? Može li naš Cvjetnica podučiti i o fenomenu tereta slave?

● Isusov svečani ulazak u Jeruzalem uz pozdravljanje palminim grančicama i dramaturku Velikoga tjedna s mukom na križu nakon samo nekoliko dana pripadaju najdubljim toposima kršćanske kulture i zapadne civilizacije. Cjelokupna tradicionalna, ali i moderna umjetnost, od slikarstva, kiparstva i arhitekture do književnosti i filma zaokupljena je temom i motivima toga nagloga i sudobosnoga obrata od slave do poniženja, od uzdizanja do razapinjanja. Biblijski motivi Cvjetnice i Golgota snažno su nadahnjivali umjetnike, bez obzira na svjetonazor i ideologije. Tako će Matoš svoj estetski »credo« izreći u sonetu »Mladoj Hrvatskoj« slikom uskršnjuća: »Ljepoti čistoj himnu zapjevajmo, / Božanski Satir kad nam milost dade / Za cvjetni uskrs hrvatske Plejade!«, a Krležić će u pjesmi »Veliki petak godine hiljadu devet stotina i devetnaest« revolucionarna očekivanja izraziti metaforom raspeća: »na jarbolu lade su opet pribili admirala. / Al Ništa! Sviće. Internacionala.«

Slike biblijskoga obrata od slave do razapinjanja nisu samo prisutne u umjetnosti. Prepoznajemo ih kao realizirane metafore u povjesnoj stvarnosti i našoj svakodnevici. Ipak, postoji bitna razlika između tradicionalnoga i našeg današnjeg ophodenja s biblijskim toposima. U tradicionalnim kulturama, pa i u doba moderne kulture, fenomeni slave i razapinjanja odigravali su se najčešće u sferi političke moći i opravdavali »velikim« idejama i važnim društvenim razlozima. Danas, u postmodernu i globalno doba biblijski prizori Cvjetnice i Golgota nastaju zbog malih ideologija i sitnih probitaka, a prate ih, katkada i proizvode suvremeni mediji, često samo u obliku spektakla, radi skandala i dobre zarade. Primjeri su posudva oko nas. Nije ih potrebno navoditi jer su nedostojni ishodišne slike izvornika.

Matošev »Notturno« dio je »genetskoga koda« svakoga hrvatskoga daka, a to je tek jedna u nizu pjesama koje se ne pamte samo zato što su nas profesori hrvatskoga jezika tjerali da ih učimo napamet. Evo, i Vi ste jesenjas objavili još jednu knjigu o Matošu (»Pjesme i epigrami / Matošev pjesništvo«, Matica hrvatska, 2020.).

Možete li nam pomoći i odgonetanjem tajne Matoševe popularnosti u hrvatskom narodu?

● Da, ja sam prije godinu dana, baš u ovo isto vrijeme, još jednom imala sreću intenzivno se družiti s Matošem, i to s najpoznatijim dijelom njegova opusa - pjesništvo. Dogovor je u Matiči hrvatskoj bio da priredim izbor iz Matoševe poezije i napišem pogovor od dvadesetak stranica. No kako je u to vrijeme počelo prvo zatvaranje zbog pandemije koronavirusa, ispalja je studija od 150 stranica, zapravo knjiga u knjizi. Matošev se pjesnički opus sastoji od točno 100 pjesama, među kojima su i njegovi epigrami. Stoga nisam napravila izbor, nego predstavila njegovo cjelokupno pjesničko stvaralaštvo, od najviših antologičkih pjesama poput kanonskoga soneta »Notturno« i poeme »Mora« do svakodnevnih političkih i kulturnih obračuna, šala i zafr-

kanacija u epigramima. Tako se još jednom otkrla neobična privlačnost i aktualnost Matoševa pjesništva, ali i njegova stvaralaštva u cijelini. Matoš je klasični hrvatski književnosti jer je ostvario najviše vrijednosti u svim žanrovima: pjesništvo, prozi, putopisima (tzv. »pejzaži«), esejima, novinskoj feljtonistici. Tajna je Matoševa popularnosti u čudesnom jedinstvu velikoga domoljublja i kulturnoga europeizma, estetike lijepoga i estetike ružnoga (primjerice, u pjesmi »Gospa Marija« rimu-

što se zauzima duboko istinito. Čak i ako je u drugoj prigodi promjenjeno mišljenje ili se izrazio drukčije, u svakom je času vjerovao u istinitost svojih riječi, ideja i tvrdnja. Kod suvremenih intelektualaca u postmoderno doba često je drukčije. Godine 1916. Oxfordski rječnik izabroa je kao rječ godine postističku kovanicu »postistina«, pa se danas govorи o »postistinskom« ili »postčinjeničnom dobu«. U takvo postistinsko doba činjenična istina nije važna. U suvremenoj »novoj retorici« istina se shvaća kao naš vlastiti konstrukt. Ostvarilo se ono što je Nietzsche rekao: istina je »vojska metafora«. Retorika gorljivost suvremenih intelektualaca često je svjesna igra vlastitim konstruktima, katkad iz uvjerenja, a katkad iz interesa.

Je li društvo bez društvenih znanosti kao tijelo bez kostiju?

Riječ je zapravo o području kulturne politike, a na sreću još ne i kulturne prakse. Kulturna praksa još se nekako i nosi sa suvremenim postmodernim stanjima i novim političkim korektnostima, pa je često i vrlo kritična prema današnjoj zbilji. Ali kulturna politika, a to u ovom času znači prije svega obrazovna reforma, potpuno se predala globalnim trendovima. Nema dobre škole, svećilišta, pa ni plodonosnoga kulturnoga sustava u kojem bi humanističke znanosti bile zanemarene. Medu recenzentima sam obrazovne reforme koji su iznijeli niz kritičkih primjedaba, upravo kada je riječ o povlašćivanju praktičnih znanja i stjecanja »vještina« nad humanističkom naobrazbom. Poznavati ili imati barem osnovne informacije o Bibliji, Homeru, Danteu, Goetheu, Puškinu i Maruliću nije nepotrebno opterećivanje mladih ljudi, nego obogaćivanje znanja i zalog kulturne budućnosti. Istinska bi reforma školstva bila promjena načina prenošenja humanističkih znanja, a ne njihovo izbacivanje ili zanemarivanje u naobrazbi. Korisno i »beskorisno« znanje jednak je potrebno za normalan školski sustav i normalno društvo. Nadam se samo da tu još nismo stigli u postnormalno stanje.

»Da se Matoš po drugi put pojavi među Hrvatima, vjerujem da bi kao politički novinar bio suverenist i kritičar globalizacije, a kao poklonik europske kulture i estetskoga elitizma imao bi štota reći o medijskoj kulturi spektakla«

Koliko nam je na pragu Velikoga tjedna važno promišljati o Matoševu »1909.«, posebno o njegovu najzvučnijem dijelu - »jer Hrvatsku mi moju obješi, ko loptova? Mali narodi kao da su osuđeni voditi bitku s tudinskim jarrom, progonom, negiranjem, bez obzira kakav bio društveno-politički kontekst u kojem žive, zvao se on Austro-Ugarska, Jugoslavija, Europska unija ili globalizirani svijet...«

● Vi ste već odgovorili na to pitanje. Nema puno razlike između tradicionalnih, modernih i današnjih nadnacionalnih zajednica. Hrvatska je politika u znaku slova B: Beč, Budimpešta, Beograd, Bruxelles. Matoševa »1909.« neprestano se ponavlja. Model je isti, samo su akteri drame različiti. Tu uvijek vrijek orwelovski zakon: svu narodi ravnoopravni, ali neki su ravnoopravni. Dovoljno je pogledati samo današnju tobože pravednu i solidarnu raspodjelu cijepiva protiv koronavirusa. Unatoč šarmu Vlade mi smo nakon tri mjeseca cijepljenja na začelju članica Europske unije. A proporcionalno bismo svi, po načelu raspodjele po broju stanovnika, trebali biti na istom mjestu! Bile su nam zbog katastrofe na Banovini obećane i dodatne doze pa se to odmah zaboravilo.

Kako bi Matoš gledao na današnju kulturu Europe?

● Ako ostanemo u biblijskoj metaforici, križni put više se odnosi na politiku, gospodarstvo, iseljavanje i druge fenomene suvremenoga hrvatskoga društva, a manje na kulturu u užem smislu. Hrvatska je kultura i danas čuvrica nacionalnoga identiteta, kao što je to bila stoljećima. Kada je riječ o suvremenom hrvatskoj književnosti, tako se pune piše. Nekoji je trebalo godinama čekati da se pojavi Marinkovićev »Kiklop« i »Mirisi«, zlato i tamjan »Slobodana Novaka. Danas izlazi godišnje pedesetak romana. Medu njima nema takvih elitističkih djela poput Marinkovićeva i Novakova romana, ima dosta potrošne robe, ali ima i vrlo vrijednih djela. Izdvajajući čuši prošlogodišnje produkcije nagradom Gjalskoga te Josipa i Ivana Kozarcu nagradeni prijencani mlade osječke autorice Ene Katarine Haler »Nadohvati« koji govori o opsadi, uništenju i raseljavanju Zrina na Banovini u Drugom svjetskom ratu, pa nagradom »Fric« ovjenčanu romansiranu biografiju »Voščića Marka Gregura i filigranski pisan elitistički roman »Nemirnica« Mihaele Gašpar. Kao da u hrvatskoj književnosti, da ostanemo na tom proruču kulture, vrijedi zakon: što nam se u društvu lošije piše, to se u književnosti sve više, pa i bolje piše.

»Snažno o nju udaraju / Vjetar, talas i oluje, / Slomila se, prignula se:/ Na pjesku je - al' još tu je.« Za Matoševa suvremenika Vladimira Nazora, čiju »Zvonimirovu lađu« upravo citiramo, slobodna Hrvatska činila se kao neostvarivi ideal. Iako u današnjoj samostalnoj Hrvatskoj mnogo toga nije idealno, imamo li dovoljno razloga da razgovor zaključimo u duhu Nazorova optimizma?«

● Hrvatska je na kraju 20. stoljeća, nakon dugih političkih lutnja, ostvarila Matošev san: samostalnu hrvatsku državu. Stihovi Vladimira Nazora mogu zračiti optimizmom ako Zvonimirovu lađu izvučeno iz »pjeske« u kojem se sada nalazi i počnemo, ploveći nemirnim morima, sami njome upravljati stručno i odgovorno.

Matoševa »1909.« neprestano se ponavlja u hrvatskoj povijesti

Nema puno razlike između tradicionalnih, modernih i današnjih nadnacionalnih zajednica. Hrvatska je politika u znaku slova B: Beč, Budimpešta, Beograd, Bruxelles

“